

Łukasz Popławski

Akademia Rolnicza w Krakowie

**UWARUNKOWANIA ROZWOJU
PRZETWÓRSTWA ROLNO-SPOŻYWCZEGO
W OPINII MIESZKAŃCÓW
NADNIDZIAŃSKIEGO PARKU KRAJOBRAZOWEGO***

1. Wstęp

Przestrzenne formy ochrony przyrody i krajobrazu obejmują około 33% powierzchni kraju, w tym parki krajobrazowe stanowią 8,2% (25% obszarów chronionych). Na przestrzeni ostatnich lat następuje wzrost powierzchni obszarów chronionych w całości obszaru Polski od 3,5% w 1980 r. do 33,1% w 1999 r. [*Ochrona...* 2004].

Podstawowym celem tworzenia systemu obszarów chronionych jest utrzymanie naturalnych procesów przyrodniczych, stabilności ekosystemów, a zwłaszcza zachowanie bioróżnorodności, z tego też względu przepisy prawne decydują o dopuszczalnej działalności człowieka. Uwarunkowania rozwojowe obszarów chronionych wynikają zarówno z potencjału zasobów naturalnych tych terenów, jak i z obiektywnych uwarunkowań zewnętrznych, kształtujących ich pozycję w całym regionie. Procesy rozwojowe powinny przebiegać w warunkach społecznej akceptacji dla programu rozwoju, a harmonijny rozwój jednostek gospodarczych na obszarze gminy jest wypadkową ukierunkowanych działań wszystkich uczestników życia społeczno-gospodarczego i musi wynikać z procesów współpracy [Urban 2001]. W Polsce, według obowiązujących przepisów, obszary parków krajobrazowych i chronionego krajobrazu są najbardziej predysponowane do wprowadzania idei zrównoważonego rozwoju.

* Publikacja ta jest finansowana ze środków Komitetu Badań Naukowych w latach 2004-2007 jako projekt badawczy.

Idea zrównoważonego rozwoju ma szczególne znaczenie dla przyrodniczych obszarów chronionych, które spełniają różne funkcje, a szczególnie chronią naturalne wartości przyrodnicze. Według J. Siekierskiego i P. Dudka [2000] istotne znaczenie w zachowaniu równowagi środowiska przyrodniczego na obszarach wiejskich mają te kierunki zagospodarowania, które decydują o prawidłowym funkcjonowaniu środowiska przyrodniczego, tj. kanalizacja i oczyszczanie ścieków, gazyfikacja, składowanie i utylizacja odpadów oraz promowanie ekologicznych kierunków rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich, a zwłaszcza rolnictwa zintegrowanego, ekologicznego oraz agroturystyki zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju. W problematyce dotyczącej zagospodarowania na obszarach chronionych wiele miejsca poświęca się problematyce rolnictwa ekologicznego, a także turystyce (agroturystyka, ekoturystyka), natomiast w mniejszym stopniu przetwórstwu rolno-spożywczemu. Za szansę dla obszarów wiejskich w ramach wielofunkcyjnego i zrównoważonego rozwoju powszechnie uważa się turystykę oraz agrobiznes, które mogą stać się podstawową funkcją pozarolniczą gospodarstw i mieszkańców wsi zwłaszcza na obszarach chronionych (parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu). Z tego to względu celem niniejszej pracy jest przedstawienie uwarunkowań przetwórstwa rolno-spożywczego w opinii mieszkańców gmin położonych w Nadnidziańskim Parku Krajobrazowym na temat szans i barier jego rozwoju.

2. Zakres i metodyka badań

Badania polegające na wyznaczeniu kierunków rozwoju obszarów chronionych w województwie świętokrzyskim są prowadzone przez pracowników naukowych Akademii Rolniczej w Krakowie od 1998 r. i trwają do dnia dzisiejszego. Badania te obejmują m.in. rozpoznanie walorów przyrodniczo-krajobrazowych oraz uwarunkowań rozwojowych, czyli czynników wewnętrznych i zewnętrznych, które wpływają na wielofunkcyjny i zrównoważony rozwój tych obszarów. Ponadto przeprowadzono badania ankietowe, które dotyczyły: preferowanych kierunków rozwoju terenu badań, świadomości ekologicznej, możliwości prowadzenia działalności rolniczej i turystycznej, problemów życia codziennego utrudniających rozwój gospodarczy, niektórych aspektów demograficznych oraz szans i barier rozwojowych. Dane statystyczne oraz materiały uzyskane z gmin stanowiły element uzupełniający badania. Istotne były zwłaszcza informacje na temat przetwórstwa rolno-spożywczego w gminach.

Publikacja ta jest prezentacją wyników projektu badawczego finansowanego w latach 2004-2007 ze środków Komitetu Badań Naukowych.

Podstawą publikacji jest analiza uwarunkowań agrobiznesu wynikających z przepisów prawnych dotyczących obszarów chronionych oraz wyniki z badań ankietowych, spotkań z mieszkańcami i władzami gmin w obrębie Nadnidziańskiego Par-

ku Krajobrazowego (NPK). Badaniami objęto 7 gmin wiejskich, w których ponad 50% powierzchni zajmują obszary chronione, w tym położone w Nadnidziańskim Parku Krajobrazowym. Badania te zostały specjalnie przygotowane pod kątem możliwości rozwoju terenów chronionych i uczestniczyli w nich również przedstawiciele gospodarstw. W badaniu brali udział mieszkańcy gmin o różnym wykształceniu, w tym głównie osoby zaliczane jako liderzy, zgodnie z poglądem, jaki prezentują J.J. Parysek [2001], J. Siekierski [2004] oraz S. Zawisza i S. Pilarska [2003], że takie osoby wyznaczają kierunki działań rozwojowych w danej społeczności wiejskiej.

Liczba ankiet skierowanych bezpośrednio do mieszkańców w każdej z 7 gmin wynosiła średnio 250, z których co najmniej 100 zostało wypełnione i poddane analizie. W grupie ankietowanych liczba osób, kobiet i mężczyzn była porównywalna, np. w gminie Wiślica, która prawie w całości (98%) położona jest w Nadnidziańskim Parku Krajobrazowym, respondentami byli głównie pracownicy umysłowi (40%) i rolnicy (25%) w przedziałach wiekowych od 30 do 39 lat i 40 do 49 lat (po 31%).

3. Uwarunkowania prawne działalności gospodarczej na obszarze NPK

Na podstawie uchwały nr XVII/187/86 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach z 19 grudnia 1986 r. zostały powołane parki krajobrazowe Ponidzia, w tym Nadnidziański. Zespół Parków Krajobrazowych Ponidzia zajmuje wraz z otulinami powierzchnię 85 598 ha, z tego Nadnidziański Park Krajobrazowy o powierzchni 23 164 ha i z otuliną o powierzchni 26 011 ha [*Plan...* 1996].

Obszary chronione ze względu na swoją specyfikę podlegają specjalnym przepisom prawnym, które ograniczają w istotny sposób możliwości rozwoju społeczno-gospodarczego tych terenów i warunki życia mieszkańców. Zasady użytkowania obszarów chronionych i dopuszczalne formy użytkowania, w tym również działalności gospodarczej, są określone w ustawie o ochronie przyrody [Ustawa... 2004] i sprowadzają się do dwóch zasad:

- ścisłego dostosowania form i intensywności działalności człowieka do naturalnych możliwości środowiska przyrodniczego,
- konieczności respektowania znacznych ograniczeń w działalności gospodarczej.

Parki krajobrazowe ze swojej istoty powinny dążyć do integracji i harmonizacji ochrony przyrody z potrzebami człowieka. Istotny jest zapis w ustawie o ochronie przyrody [Ustawa... 2004] nadający parkom krajobrazowym status obszarów chronionych (ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe) w warunkach zrównoważonego rozwoju. Wartości te powinny być upowszechniane i popularyzowane poprzez działalność naukową, dydaktyczną, turystyczną i rekreacyjną.

Na podstawie tej ustawy w parkach krajobrazowych gospodarka leśna, rolnicza oraz obiekty położone w obrębie parku i otuliny nie tylko mogą być wykorzystane pod względem gospodarczym, ale powinny być naturalnymi enklawami zrówno-

ważonego i trwałego rozwoju [Ustawa... 2004]. Ustawa ta dopuszcza wszelką działalność gospodarczą na terenie parku, poza wymienionymi w odstępstwach.

Oprócz przepisów prawnych oraz zainteresowania mieszkańców i inwestorów na rozwój przetwórstwa wpływają również inne elementy, do których można zaliczyć: brak rynków zbytu na produkty z przetwórstwa, brak infrastruktury, brak instrumentów ekonomicznych wspierających taki rozwój, brak opłacalności takiej działalności, brak środków finansowych na taki rozwój. Ponadto, oprócz tych elementów, równie istotne są instrumenty, które mogą zachęcić do działalności z zakresie przetwórstwa rolno-spożywczego (ulgi i zwolnienia podatkowe, bezpłatne doradztwo, gwarancje kredytowe).

4. Bariery i szanse rozwoju przetwórstwa rolno-spożywczego

Wśród barier rozwojowych dla przetwórstwa rolno-spożywczego ankietowani najczęściej wymieniali: brak środków finansowych (w jednej gminie na pierwszym miejscu oraz w trzech na drugim) oraz brak rynku zbytu na produkty z przetwórstwa (2 razy 1 miejsce oraz 2 razy 2 miejsce). We wszystkich gminach (tab. 1), respondenci wskazują głównie na brak inwestorów zainteresowanych przetwórstwem (w czterech gminach na 1 miejscu, w dwóch na drugim). Mieszkańcy gmin Nadnidziańskiego Parku Krajobrazowego za główne szanse uważają gwarancje kredytowe, bezpłatne doradztwo ekonomiczno-prawne oraz ulgi i zwolnienia w podatku od środków transportowych (tab. 2).

Tabela 1. Wypowiedzi respondentów – bariery rozwojowe

Gminy	Procent odpowiedzi							
	brak infrastruktury na rozwój przetwórstwa	brak środków finansowych na taki rozwój	brak inwestorów rozwijających przetwórstwo	brak zainteresowania rozwojem przetwórstwa w gminie	brak instrumentów ekonomicznych wspierających taki rozwój	brak opłacalności takiej działalności	brak rynków zbytu na produkty z przetwórstwa	ograniczenia prawne związane z ochroną środowiska
Imielno	36,5	47,6	53,9	42,3	43,9	40,0	48,0	36,8
Kije	20,6	26,2	23,8	16,8	18,9	23,8	25,0	14,8
Opatowiec	49,1	54,7	55,2	48,1	44,1	42,6	40,6	26,4
Michałów	38,3	42,5	45,7	43,3	41,8	41,9	46,7	32,4
Nowy Korczyn	19,8	23,8	32,4	26,2	26,7	20,0	34,0	18,6
Wiślica	36,0	45,2	49,5	37,8	38,4	39,0	33,0	28,1
Złota	30,4	76,6	77,5	56,0	23,2	10,8	13,5	43,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań własnych.

Tabela 2. Wypowiedzi respondentów – szanse rozwojowe

Gminy	Procent odpowiedzi				
	ulgi i zwolnienia w podatku od nieruchomości	wynajem mienia państwowego lub samorządowego po preferencyjnych cenach	bezpłatne doradztwo ekonomiczno-prawne	ulgi i zwolnienia w podatku od środków transportowych	gwarancje kredytowe
Imielno	42,2	36,9	43,4	44,3	43,3
Kije	22,4	19,8	33,0	24,3	30,1
Opatowiec	24,3	19,8	25,9	26,2	28,7
Michałów	33,6	35,0	42,3	35,2	46,7
Nowy Korczyn	15,1	12,7	16,0	20,0	17,0
Wiślica	30,9	27,1	37,9	33,0	38,5
Złota	8,3	65,8	10,0	17,4	54,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań własnych.

5. Podsumowanie

Gminy na obszarach chronionych, mimo przepisów prawnych ograniczających działalność gospodarczą oraz braków w infrastrukturze, mogą rozwijać agrobiznes, zwłaszcza w zakresie przetwórstwa żywności ekologicznej. Działania takie wymagają różnych form wspierania, np. powinny otrzymywać zachęty ekonomiczne poprzez niższe stawki w podatkach lokalnych lub korzystniejsze warunki amortyzacji środków trwałych. W Nadnidziańskim Parku Krajobrazowym jest szansa na rozwój przetwórstwa, a głównymi barierami są: brak środków finansowych, brak rynku zbytu na produkty z przetwórstwa, a zwłaszcza brak inwestorów zainteresowanych przetwórstwem. Natomiast szansę rozwoju respondenci upatrują w gwarancjach kredytowych, bezpłatnym doradztwie ekonomiczno-prawnym oraz ulgach i zwolnieniach w podatku od środków transportowych.

Literatura

- Ochrona środowiska 2004*, Rocznik statystyczny, Wyd. GUS, Warszawa 2004, s. 260.
 Parysek J.J., *Podstawy gospodarki lokalnej*, Wydawnictwo UAM, Poznań 2001.
Plan Ochrony Zespołu Parków Krajobrazowych, Ponidzia, Kielce 1996 (maszynopis), s. 7-20.
 Siekierski J., Dudek P., *Zrównoważony rozwój polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich w świetle integracji z Unią Europejską*, [w:] *Integracja Polski z Unią Europejską w dziedzinie ochrony śro-*

- dowska, red. M. Burchard-Dziubińska, Biblioteka Ekonomia i Środowisko, t. 2, Łódź 2000, s. 169-183.
- Siekierski J., *Rola liderów wiejskich w absorpcji finansowych środków unijnych dla rozwoju rolnictwa o obszarów wiejskich*, [w:] *Wpływ integracji europejskiej na przemiany strukturalne obszarów o wysokim bezrobociu*, red. L. Pałasz, Wydawnictwo AR, Szczecin 2004.
- Urban S., *Rola władz gminnych w rozwoju przedsiębiorczości lokalnej*, Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczej nr 380, Kraków 2001.
- Ustawa o ochronie przyrody z 16 kwietnia 2004 r. (DzU 2004 nr 92, poz. 880).
- Zawisza S., Pilarska S., *Liderzy wiejskich społeczności lokalnych*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego” 2003 nr 1/2 (34), Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich, s. 55-68.

CONDITIONINGS OF DEVELOPMENT OF FOOD-PROCESSING IN THE OPINION OF NADNIDZIANSKI LANDSCAPE PARK'S INHABITANTS

Summary

There are 72 municipalities in Świętokrzyskie Voivodeship in which 49 protected areas cover more than half of their land. These areas are usually landscape parks and protected landscape areas. One of those protected areas is the Nadnidziański Landscape Park. The research was conducted among inhabitants who expressed their opinions in questionnaires. This paper presents barriers and opportunities development of food processing in the opinion of Nadnidziański Landscape Park's inhabitants in the aspect of eco-development. The research was based on inhabitants' opinions concerning particular courses of development, i.e. food processing. As the main barriers for development of food processing in municipalities of the Nadnidziański Landscape Park they mentioned: the lack of financial resources for such a development, the lack of investors interested in processing development and of lack of market for products of processing. They saw, however, the opportunities for development in free legal and economic consultancy services, credit guarantee and means of transport tax allowances and exemptions.